

TONYUKUK YAZITINDA GEÇEN "oruk" SÖZCÜĞÜNÜN ETİMOLOJİSİ VE BAĞLAM ANLAMI

İbrahim KEKEVİ*

ÖZET

Tonyukuk yazıtı, Eski Türk dilinin söz varlığı bakımından ilk ve önemli veri kaynaklarından biridir. Aynı zamanda birçok tek örneği barındırması onu bu açıdan başvuru/referans metin kılmaktadır. Bu sözcüklerden biri olan 'oruk'; etimolojisi, söz yapımı ve anlam alanı bakımından açıklanması gereken bir örnektir. Bunun için artsüremlerle bir yöntem izlenmelidir. Sözcüğün kullanıldığı yerlerin değerlendirilmesi amacıyla öncelikle sözlük vb. çalışmalarda bilgileri verilmiştir. Tonyukuk yazıtında geçen 'oruk' sözcüğünün Türkiye Türkçesine çevirisinden hareketle bir yöntem izlenmeye çalışılmıştır. Daha sonraki dönem metinlerinden geçtiği yerler tespit edilmiştir. Bu kullanımlar sözlük çalışmalarındaki bilgiler ve bağlam unsuru dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu yöntemle elde edilen bilgilerden 'oruk' sözcüğünün iki farklı anlam alanı oluşturacak şekilde bir gelişme gösterdiği görülmüştür. İlki 'or-' fiil köküyle doğrudan ilişkili olan 'ekme biçme' işlerine ilişkin bir anlam alanı oluştururken ikincisi 'yol' sözcüğünün hem temel hem de mecaz nitelikte kullanılarak bir anlam alanı gelişimi olmuştur. Bu iki anlam alanı bağlam unsuru dikkate alındığında birbirleriyle ilişkilidir. İşte bu ilişki ve bağlam unsuru dikkate alınarak Tonyukuk yazıtında geçen oruk sözcüğünün kullanımı bu çalışmada değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tonyukuk, Oruk, Etimoloji, Anlam Alanı, Yol, Biçmek

THE ETYMOLOGY AND CONTEXT MEANING OF THE WORD "oruk" IN TONYUKUK INSCRIPTION

ABSTRACT

The Tonyukuk inscription is one of the first and important data sources in terms of vocabulary of the Old Turkic language. At the same time, the fact that it contains many single samples makes it reference text in this regard. One of these words, "oruk"; It is an example that should be explained in terms of etymology, word formation and meaning area. For this, a diachronic method should be followed. In order to evaluate the places where the word is used, primarily dictionary etc. The information in the studies is given. Tonyukuk the inscription 'oruk' A method of word Turkish translation has been tried to be monitored. The places where he passed through the texts of the next period were determined. These uses have been evaluated considering the information and context in the dictionary studies. From the information obtained with this method, it has been seen that the word 'oruk' has developed in a way that creates two different fields of meaning. While the first creates a field of meaning related to 'planting and mowing' works that are directly related to the 'or-' verb stem, the second has developed a meaning field by using the word 'road' in both basic and metaphorical kind. These two fields of meaning are interrelated, given the context factor. Considering this relationship and context, the use of the word oruk in the Tonyukuk inscription was tried to be evaluated in this study.

Keywords: Tonyukuk, Oruk, Etymology, Field of Meaning, Road, To Mow

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 08.05.2020; Yayına Kabul Tarihi: 01.06.2020

* Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, MALATYA;

ORCID: 0000-0003-0554-1052, E-posta: ikekevi@gmail.com

Giriş

Eski Türk Yazıtları içerisinde söz varlığı bakımından önemli verileri içeren yazıtların başında şüphesiz Tonyukuk Yazıtı gelmektedir. Bu yazıtta geçen “bir at orukı ermiş” ifadesi genel çeviride büyük ölçüde bağlama dayalı açıklanmıştır. Bundan dolayı konuyu ele almadan ilgili satırın tamamına bakmak yerinde olacaktır.

T 1 D 7 (24) *êşi<d>tim az yêr y[olı] anı b[irle] ermiş bir at orukı ermiş anın barmış anar aytıp bir atlıg barmış tēyin ol yolın yorisar unç tēdim sakıntım kaganıma*

(şöyle) işittim: “Az ülkesinin yolu Anı (ırmağı) boyunda? İmiş. Bir at geçecek kadar imiş. O (kılavuz) daha önce geçmiş. Ona şöyle söyleyip, “bir atlı geçebiliyorsa, o yolu kullansak mümkün olabilir” dedim. Düşündüm, kağanıma (Aydın 2017: 110)

(D 7) *Eşittim: Az yir y[olı?] Anı b[irle?] ... er]miş. Bir at orukı ermiş. Anın barmış. Angar aytıp “Bir atlıg barmış” tēyin “Ol yolun yorisar unç” tēdim. Sakıntım. Kağanıma*

(ondan şöyle) işittim: Az ülkesi (yolu) Anı (ırmağı boyunca) imiş. (Ancak) bir atın geçebileceği kadar imiş. (Kendisi?) o yoldan (bir kez) gitmiş. Ona sorup “Bir atlı gitmiş olduğuna göre o yoldan yürüyebiliriz” dedim. Düşündüm. Kağanıma (Tekin 2014: 86,87)

7 (24) *Eşit(t)im Az yir y[irçi?] anı b[ilür ? e]rmiş. Bir at orukı ermiş, anın barmış. Anar aytıp bir atlıg barmış tiyin ol yolun yorisar unç tidim. Sakıntım; kaganıma*

İşittim (ki) Az ülkesinin (kılavuzu) onu (biliyor)muş. Bir at yolu imiş, oradan gitmiş. Ona söyleyip (onunla konuştuktan sonra) bir atlı gitmişse o yoldan yürümek mümkün dedim. Düşündüm ve kağanıma (Ercilasun 2006: 605)

Eski Türk Yazıtlarının Söz Varlığı İncelemesinde *oruk*: dar yol, patika olarak; “bir at orukı” sözcük grubuna ise, “bir at geçebilecek genişlikte (yol)” anlamı verilmiştir (Şirin 2016: 333, 334). Tonyukuk yazıtından hareketle “*oruk*” sözcüğünün tek başına “yol” anlamına geldiği düşünülmeyle birlikte “bir at orukı” sözcük grubunun da bir ölçü ifadesi olarak kullanıldığı söylenebilir. Bundan dolayı kullanımı dikkate alındığında belirli bir alanı vurguladığı görülmektedir. Sözcüğün kökü olarak düşünülen *or-* fiil kökünden türetilen ve yer anlamına gelen söz yapımları da bu noktada dikkate alınmalıdır.

Sözlük vb. Çalışmalardaki Durum

Altay Dillerinin Etimolojik Sözlüğünde söz konusu sözcük birime ilişkin şu iki madde başı dikkat çekmektedir: *orV* “geyik, antilop” Tung. *oran* Mong. (h)oroŋgo, Turk. *orga*; *örV* “biçmek, saman”, Tung. *orā-kta*, Turk. *or-* (Starostin vd. 1063: 2003).

Clauson Sözlüğünde *oruk* için “path (patika)” anlamı verilmektedir. Bazı kuzeydoğu lehçelerinde yaşadığını belirtmektedir. Bu lehçelerde *orax*, *orgax*, *orok* biçimindeki kullanımlarını aktaran Clauson, yol sözcüğüyle birlikte kullanımına ve metafor olarak kullanıldığına ilişkin örnekler de verir (ED 215: 1972).

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğünde *oruk* için “yol, çare, imkan” anlamları verilerek Turfan metinlerinin birinci cildindeki ilgili yerleri işaret edilir (Caferoğlu 143: 2015).

Burada doğrudan *oruk* sözcüğüyle ilgili olmayan; ancak ileride ele alınacak olması dolayısıyla yer verilmesi gereken bir diğer veri de Old Turkic Word Formation çalışmasındaki *or-* kökü ile yapılan söz yapımı örnekleridir.

Sırasıyla DLT’de geçen “bir orum ot” örneğinde *or-* kökünün aldığı *-(X)m* eki için miktar belirttiği bilgisini verir (Erdal 297: 1991). Diğer bir biçim *orut* için DLT ve Kutadgu Bilig’de geçtiği yerleri de vererek “otun kalmaması” anlamı taşıdığı bilgisini verir (Erdal

310: 1991). Bu konudaki son örnek -gAk eki üzerinden verilmiştir. Erdal bu ek ile ilgili -gA biçiminden türemiş olabileceğini belirttikten sonra or-gak (orak) söz yapımının bilgisini verir (Erdal 391: 1991).

Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı çalışmasında;

or- : mähen / orakla biçmek – Kaynak: E1,2.

Tr. Ø (ağ.) Ø; **Yuyg.** or- YUTS 297; **Öz.** or- ÖTS_M 197; **Suyg.** or- CDT 155; **Tuv.** or- "yırtmak" TuW 227; **Hak.** or- HakRS 129; **Alt.** # kireele- "biçmek" RusAS 437; **Yak.** or- "çıkarmak; yarım daire şeklinde kesmek" (Yıldız 2015: 346-347'den aktaran; Ayazlı 2016: 186).

or-"orakla biçmek". Sözcük daha çok "çim, ürün" vb. şeyleri biçmek için kullanılmıştır (ED 197b).

ora: Erdgrube zur Aufbewahrung von Getreide / tahıl saklanan çukur. – Kaynak: **E1.** bk. *oru*

Tr. Ø (ağ.) Ø; **Yuyg.** ora YUTS 297; **Öz.** ora ESTY 467 (Cilt I); **Suyg.** ≠ oy "vadi" Malov, 81; **Tuv.** ≠ oy "çukur" TuW 230; **Hak.** ora "mahzen, bodrum" HakRS 129; **Alt.** oro "çukur" ATS 140; **Yak.** ≠ oñkuçah "çukur" RusYS 431

ora "tahıl saklanan çukur". ED'de söz sonu -u ile oru biçiminde verilen sözcüğe "depo olarak yere kazılmış çukur" anlamı verilip orijinal biçimin oro olduğu ifade edilmiştir(ED197b).

orgak: Sichel / orak, ekin biçme aracı. – Kaynak E1, 2.

Tr. orak (ağ.) orak "ekin biçme zamanı" DS 3285; **Yuyg.** orgak YUTS 297; **Öz.** orak ÖTS_M 197; **Suyg.** urgak Malov, 82; **Tuv.** # kadır "orak" TuW 188; **Hak.** orgah II HakRS 129; **Alt.** # çapkı "orak" ATS 70; **Yak.** # sierpe RusYS 573.

orgak "orak, ekin biçme". or- "biçmek" eyleminden -gak eki ile türemiş olan sözcük, bazen "hasat anlamı ile de kullanılmaktadır (ED 216a). Sözcüğün bugün ağızlarda "orak" anlamının yaşadığı tespit edilmiştir.

orgu: Mahd / ekin veya ot biçme.- Kaynak E1, E2.

orgu "ekin veya ot biçme", or- "biçmek" eyleminden türemiş bir addır (Ayazlı 2016: 186-187).

Sözlük çalışmalarındaki verilere bakıldığında birbiriyle ilişkili olduğu düşünülen iki ayrı anlam alanı dikkati çekmektedir. İlki doğrudan or- 'ekip biçmek' köküyle ilişkili olan "biçmek, saman, otsuzlaştırmak (orut-), ot ve saman ölçü miktarı (orum ot), ekin biçme aracı veya zamanı (orak), yarım daire şeklinde kesmek, tahıl saklanan çukur, tahıl deposu" anlam alanını oluşturacak biçimde türemiştir. İkincisi ise *oruk* sözcüğünden hareketle 'yol, patika' anlamı kazanıp daha sonra metafor olarak kullanılmanın yanı sıra "imkan, yöntem, yol yordam" anlam alanını oluşturacak biçimde türemiştir.

Kaynak Eserlerdeki Durum

(236) *Bu muntag tärs tätrü biliglig tınıqlarqa köni yol oruk* (Arat TT VI: 219)

T II Y 36. 2. (21) ozgulug yolung oruqung közünmüz

Bang ve Gabain'in çalışmasında, yukarıdaki cümleye "kurtuluş yolun görünmez" anlamına gelecek bir aktarım yapılmıştır (Bang vd. 1929: 7).

3(14a)

15 *özüŋgin kar içinte ig kirdi*

bar sakıngulug

köngül içinte oot kirdi

kadgu bar buşungulug

16 *bu adatın ozgulug*

yolun orukung közünmez

inçküŋ menging boltukmaz (Arat 1991: 284)

Çevirisi:

vücudun içine hastalık girdi,

sakınılacak bir zahmet var;

gönül içine ateş girdi,

can sıkacak bir kaygı var.

16 *bu tehlikeli durumdan kurtulacak*

yolun, imkanın gözükmez,

huzurun, rahatın bulunmaz (Arat 1991: 285)

2128 *öŋi izi orukı tetir : tözün*

2129 *yavař törölüg ädgülüg sav*

2130 *-l[ä]rig täginürlär (Wilkins 2007:192)*

Wilkins'in çevirisinden ve dizinde verdiği sözcük anlamlarından hareketle daha anlaşılır bir çevirisi; "*öncelikle izlenecek yol odur ki temelde nazik, adaletli iyi sözlere ulaşırlar*" biçiminde olmalıdır.

160 (III. 17b) (2)-lar kirtü nom tözlüg yolug oruk - (3)-ug y(a)rutu yaltrıtu y(a)rılıkasunlar (Kaya 1994: 130)

496 (VII. 19b) (10) oruk yme birkerü.. körgeli sevig(11)-lig körküngüz ol (Kaya 1994: 274)

653² (X. 28a) (1)kim s(e)n somakituya bo ögdilig (2)yükünç üze kamag tınl(ı)g oğlanın edgü (3)-ke mengike yaratguluk king alkıg (4) yol orukug neçe yada körkütü (5)birting (Kaya 1994: 339)

Eski Uygur Türkçesi döneminde oruk sözcüğünün soyut anlam kazanmaya ve metafor olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Çok anlamlılaşma süreci bu noktada *oruk* sözcüğü üzerinden gerçekleşmektedir.

(**orum**) *bir orum ot* denir. "bir kesimlik yulaf" demektir (Ercilasun vd. 2015: 35).

(**orut**) *orut ot* "yıllık kuru ot" (Ercilasun vd. 2015: 24)

alın töpü yaşardı

orut otın yaşurdu

kölniñ suwın köşerdi

sıgır buka müñreşür

Baharı tasvir ederek diyor ki: Dağların tepeleri bitkilerle yeşerdi. Öyle ki taze bitkiler, öyle ki taze bitkiler solmuş otları örttü. Gölcükler de o kadar suyla doldu ki neredeyse taşacaktı. Boğalar ve sığırlar bunun sevincinden böğürmeye başladılar. Bir kap da ağzına kadar suyla dolar ve taşacak hale gelirse köşerdi denir (Ercilasun vd. 2015: 254).

yügürdi kewel at

çakıldı kızıl ot

küyürdi orut ot

saçrap anın örtenür

Atın koşmasını niteleyerek diyor ki: At koştuğunda toynaklarından ateş çaktı. Solmuş otlar bu ateşten yandı (Ercilasun vd. 2015: 271).

öru: buğday, şalgam vb. şeyleri korumak için kazılan çukur (Ercilasun vd. 2015: 42).

Uzun o sesiyle yazılmış bu sözcük anlamı itibariyle de dikkat çekicidir.

(orul-) *tarıg oruldı:* ekin biçildi. Şöyle derler:

Korvı çuvaç kuruldı

Tugum tikip uruldı

Süsi otun oruldı

Kançuk kaçar ol tutar

Savaşı tasvir ederek diyor ki: Hakanın otağı –ki o Türk hakanları için ipekten yapılır, onları sığağa karşı gölgeler, yağmur ve kara karşı korur- yayıldığı zaman; savaş alametleri (tuğlar) ve davullar vurulduğu zaman düşman ordusunun bir kısmı ekin biçilircesine biçildi. Onların en büyüğü şimdi benden nasıl kaçar (Ercilasun vd. 2015: 97)?

5549 *İsizig ya çoğda oruda kerek*

Yorık bolsa edgü aya sarp yürek (Arat 1979: 551)

5549 İyinin serbest dolaşabilmesi için, kötünün ya zincirde veya zindanda olması lazımdır, ey metin yürek (Arat, 397:1988).

5639 *saçım boldı sungkur tüsi teg şaşut*

sakal boldı yazkı gülef teg orut (Arat 1979: 560)

5697 *saçım boldı yazkı gülef teg orut*

sakal boldı sungkur tüsi teg şaşut (Arat 1979: 565)

6011 *yıl ülgü küz erse er erse orut*

kara körse tag ya kudug körse üt (Arat 1979: 596)

5639 Saçım, sungur rengi gibi, kır oldu; sakalım yazdan kalmış kuru ota döndü (Arat 1979: 403).

5697 saçım bahar kelef otu gibi kurulaştı; sakal ise sungur tüyü gibi alaca oldu (Arat 1979: 408).

6011 Yılın mevsimi güz ve insan da geçkin bir yaşta ise rüyasında siyah, dağ, kuyu veya çukur görürse (Arat 1988: 430).

DLT ve Kutadgu Bilig'de geçen örneklerin *or-* köküne dayanan anlam alanına ait kullanımlar olduğu görülmektedir. Buraya kadar ağırlıklı olarak Eski Uygur Türkçesi metinlerindeki anlam alanının dışına bu metinlerde çıkmıştır.

(41r/ 4) *taki anı kim kıldı yawuzlukdın arzular kim (4) ägär bolsa anıñ arasında taki anıñ arasında yırak oruk* (Kök 2004: 37)

(120r /6) *yok kim silär bodun turur silär orukdın kaçıglılär* (Kök 2004: 114)

(109v /1) *haddın kaçürmäñlär. Ol säwmäs orukdın kaçıglılärni* (Kök 2004: 103)

(115r /4) *Ay adäm oğlanları alıñızlar etigizlärni tegmä mäzgit üskindä (4) yeñlär içiñlär orukdın kaçürmäñlär ol säwmäs orukda kaçrügüglilärni* (Kök 2004: 109)

(5) ... *anlarning üze öğleri (oruk çaqları) katıg boldı* (Şimşek 2019:254)

[43] (14) *kafırlarnı o/urulmuş ékinning uşaq yapraqı tég helak kıldı* (Eckmann 2014:32)

Kur'an Tercümeleri'nde, Nehcü'l-Ferâdîs'te ve Mukaddimetü'l-Edeb'te sözcük tam anlamıyla metafor olarak kullanılmıştır. Sözcüğün metafor olarak 'yol yordam, çare, yöntem' anlamlarına gelecek biçimde kullanıldığı açıktır. Bunun yanında Harezmi Türkçesi ile yapılan Kur'an tercümesinde 'oruk' sözcüğünün bir sözcük grubu içinde 'zaman' anlamına gelecek biçimde verildiği görülmektedir. Yalnızca mecazlaşma tespitiyle açıklanamamasının yanında 'zaman' anlamı kazanarak soyut bir nitelik kazanmış olması da sözcüğün çok anlamlılığı açısından ilginçtir. Nehcü'l-Ferâdîs'teki kullanımda bir benzetme yapılarak 'kesmek, biçmek, otsuzlaştırmak' anlamındaki *orul-* eylemi, Dîvânu Lugâti't-Türk'te de tanıklandığı üzere ondan farklı olarak soyut bir anlam kazanmıştır. Bu noktada Eski Uygur Türkçesi metinlerindeki kullanımla paralellik gösteren bu metinlerin niteliklerinin de paralellik göstermesi bir diğer etkidir, denebilir.

(132) (4) *yinçge boldı bıkmı / ibret aldı anıñ birle oruk [ozuk ?] aldı andın / (5) i'tibar algu nêrse, oruk [ozuk ?] almak* (Yüce 2014:58)

(158) (5) *yırtıldı pêrde-si / dering bardı işde, yitiğ kirdi işge oruk [ozuk ?] aşa bardı* (Yüce 2014:63)

(38) (1) *iglig kıldı anı, köydürdi anı / zulum kıldı, orukdın [ozukdın ?] aşa işledi / ol haddin keçmek* (Yüce 2014:38)

(198) (6) *koldaşlık kılıştı-lar / ozuştı-lar oruk [ozuk ?] tapa / dost-luk kılıştılar* (Yüce 2014:73)

(205) (5) *duşman-lık kılıştı-lar, yağılaştı-lar / yuluştı-lar yuluşdı-lar esirlik-din / qayat-ka tegdi azgun-luk içinde irak oruk-ka [ozuk-ka ?] tegdi azgun-lukda* (Yüce 2014:74)

(191) *keçdi haddin, orukdın (ozukdın ?) aşdı* (Yüce 2014:71)

- (18) (8) *oruk-dın [ozuk-dın ?] kēçti iş içinde* (Yüce 2014:34)
(23) (3) *yakın-lık, yakın derece / oruk-dın kēçdi iş-de* (Yüce 2014:35)
(203) (5) *kēçti oruk-dın [ozuk-dın ?]* (Yüce 2014:74)
(161) (3) *kıyştı anıng tapa / ayrıldı süngük / kıyas kılındı nērse, orukınca [ozukınca ?] yörüdi nērse* (Yüce 2014:64)

Değerlendirme ve Sonuç

Yukarıda öncelikle sözlük çalışmalarında sözcüğün kökü ve ondan türetilen söz yapımları için verilen madde başı bilgileri incelemek, bu çalışmalarda edinilen verilerin teyidi için gereklidir. Daha sonra aynı kök ve türetimlerin kaynak eserlerdeki kullanımı incelenmelidir. Çünkü bağlam anlamı olgusu, dilin tıpkı fonetik ve morfolojik yönü gibi değişebilen bununla da kalmayıp onların yanında soyut nitelikli kalan yönüdür. Bu onu daha etraflıca ele almayı gerektirmektedir. Bundan dolayı böyle bir sırayla incelemenin gerekli olduğu düşünülmüştür.

Sözlük çalışmalarında *or-* kökü için büyük ölçüde ‘biçmek’ anlamı verilmiştir. Sözcük türetilirken netice olarak iki ayrı koldan gelişen bir anlam alanı mevcuttur. Sözcük, *or-* kökünden hareketle ‘ekim biçim işleri’ içerikli anlam alanıyla sınırlı kalmamıştır. Bunun yanında, ‘yol’ anlamında kullanılmakla birlikte soyut anlam kazanarak ‘çare, yol yordam, çözüm yöntem, zaman(çağ, devir)’ anlamlarına gelecek şekilde de kullanılarak çok anlamlılığa sürecine girmiştir.

Anlam alanındaki bu farklılaşmanın Tonyukuk yazıtında geçen tek örneğin bağlam anlamını da açıklayacağı düşünülmektedir. Sırasıyla ‘ekip biçmek, orak ve yarım daire şeklinde kesmek, otsuzlaştırmak’ anlamları ‘yol, mekan, çukur’ anlamlarıyla birlikte düşünüldüğünde bu sözcük ve ondan türeyenlerin; ‘alan açmak, boşluk yaratmak’ anlamları üzerine temellendiği görülecektir. Buna bağlı olarak Tonyukuk yazıtında geçen *oruk* sözcüğü için açılmış ya da açılacak bir yolun anlatılmak istendiği sonucu çıkarılabilir. ‘orak’ sözcüğü göz önünde bulundurulduğunda onunla yapılan iş, aslında ‘yarım daire şeklinde kesmek’tir. Bu işlem, bir anlamda ilgili yeri otsuzlaştırmak anlamına da gelmektedir. Ekip biçme işlemi için yapılan bu eylem yol açmak için de pekala yapılabilir. Bu doğrultuda ‘orun/oron’ sözcüğü de ayrıca dikkate alınabilir. Söz konusu sözcük yer anlamında kullanılmak üzere birçok farklı şekilde kullanılmıştır; ancak esas itibarıyla anlamı ‘yer, alan, mekan’ demektir. Burada sözcüğün kökünden ileri gelen anlam durumu, ‘tahsis edilmiş, açılmış, oluşturulmuş yer, alan ya da yol’ olmasıdır.

KISALTMALAR

- ağ: ağız
Alt: Altayca
ATS: Altayca-Türkçe Sözlük
CDT: Comparative Dictionary of Turkic Languages in China
DS: Derleme Sözlüğü
E1: Ein uigurischer Erntesege
E2: Ein weiterer uigurischer Erntesege

ED:	An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth- Century Turkish
ESTY:	Etimologičeskiy slovar' Tyurkskih Yazıkov
Hak:	Hakasça
HakRS:	Hakasça Rusça Sözlük
Malov:	Yazık jyoltıh uygurov
Öz:	Özbekçe
ÖTS_M:	Özbekistan Türkçesi – Türkiye Türkçesi
RusAS:	Russko-altayskiy slovar'
RusYakS :	Russko-yakutskiy slovar'
SUyg:	Sarı Uygurca
Tr:	Türkçe
Tuv:	Tuvaca
TuW:	Tuvaca Sözlük
Yak:	Yakutça
YUyg:	Yeni Uygurca
YUTS:	Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü

KAYNAKÇA

- ARAT, R. R. (1991). *Eski Türk Şiiri*. III. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ARAT, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig I Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARAT, R. R. (2003). *Kutadgu Bilig II Çeviri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- AYAZLI, Ö. (2016). *Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AYDIN, E. (2017). *Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- BANG, W. - A. von GABAIN (1929). *Türkische Turfan-Texte II*. Berlin.
- CAFEROĞLU, A. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CLAUSON, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*. Oxford University Press.
- ECKMANN, J. (2014). *Nehcü'l-Ferâdîs*, Yayımlayanlar: Semih Tezcan, Hamza Zülfikar, Dizin-Sözlük: Aysu Ata, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B. - Z. AKKOYUNLU (2015). *Kaşgarlı Mahmud, Dîvânü Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERDAL, M. (1991). *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

- GABAIN, A. von vd. (1972). *Türkische Turfan-Texte VI*. Sprachwissenschaftliche Ergebnisse der Deutschen Turfan-Forschung. Band 2. Leipzig.
- KAYA, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖK, A. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- STAROSTIN, S. vd. (2003). *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*. Handbook of Oriental Studies, Section Eight: Central Asia edited by: Denis Sinor, Nicola Di Cosmo, Brill-Leiden-Boston.
- ŞİMŞEK, Y. (2019). *Harezmi Türkçesi Kur'an Tercümesi, Meşhed Nüshası [293. No.]*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞİRİN, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TEKİN, T. (2014). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- WILKENS, J. (2007). *Das Buch von der Südentilgung (2 vols.): Edition des alttürkisch-buddhistischen Kšanti Kılğuluk Nom Bitig*. Berliner Turfantexte XXV, Turnhout.
- YÜCE, N. (2014). *Mukaddimetü'l-Edeb, Hıvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuŝter Nüshası*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.